

6 ŞUBAT DEPREMİ BİR MİLAT OLMALI

Mahir Ulutaş

Elektrik Mühendisleri Odası 48. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

mahir.ulutas@emo.org.tr

Onbinlerce insanımız için yuva bildikleri evleri, diri diri gömüldükleri mezarları oldu. Bilim insanlarının ve meslek odalarının ısrarlı uyarıları ve çağrılarına rağmen, geleceği ve büyük bir yıkıma neden olacağı bilinen depreme karşı varolan yapı stoğunu, kentlerin enerji, iletişim ve ulaşım altyapılarını inşa ve yeniden-inşa/güçlendirme yoluyla deprem dirençli bir hale getirmeyen siyasi iktidar ve egemen sınıflar, bir doğa olayının daha toplu kırığa dönüşmesine yol açtılar.

11 kentte 14 milyon insanın doğrudan etkilendiği resmi rakamlara göre 50 bin insanın hayatını kaybettiği, deprem sonrası arama-kurtarma ve yardım faaliyetlerindeki büyük skandalların kamuoyunda genelleşmiş bir öfke yarattığı ve bugün itibarıyla halen çok geniş bir coğrafyada depremzedelerin en temel insani ihtiyaçlardan mahrum olarak yaşamaya devam ettiği bu büyük kırımın etkileri hiç kuşkusuz nesiller boyu sürecek.

1999 Depremi sonrası kamuoyunda yapılan tartışmalara benzer bir şekilde, içinde bulunduğumuz dönemde de bu büyük yıkımın ülkemiz için bir milat olması dileği çok yaygın bir şekilde dile getiriliyor. Depremi açığa çıkardığı gerçeklerle ve eğilimlerle hesaplaşmadan böyle bir dönüşümün gerçekleşme ihtimalinin olmadığı da bir o kadar açık.

İstisna olan kuralı belirler. Günlük hayatın olağan akışı içinde fark edilmeyen ya da yakıcılığı hissedilmeyen gerçekler, bu olağan akışın kesintiye uğradığı şok ve felaket anlarında bütün çıplaklığı ile açığa çıkar. Vurgulanması gerektiğini düşündüğüm noktaları maddeler halinde sıralayarak ilerleyeyim:

1. İnsanlık farklı öz-örgütlenme düzeneklerine, farklı zamansallıklara ve karmaşık dinamiklere sahip, birbiriyle etkileşim içindeki jeolojik, biyo-kimyasal ve ekolojik “güç alanlarından” oluşan bir kozmos sistemi ile iç içe geçmiş haldedir. Bazı dönemlerde etkileşim halindeki

bu güç alanları birbirine sürtünür ve sürekliliği sekteye uğratacak “olay”lar meydana gelir. Depremler, ekolojik krizler, türlerin yok olması, salgın hastalıklar vb. “olaylar”, sebebi insan eylemleri olsa da olmasa da, insan toplumlarını etkiler ve maddesel dünyanın sert çekirdeğinin kendini gösterdiği şok ve kriz anları ortaya çıkar. Kapitalizmin “saf mantığı” diyebileceğimiz neoliberalizm, pek çok şeyin yanında, temelde bu farklı güç alanlarının, yani “bütün zenginliği ve çelişkileriyle maddenin” sistematik olarak unutulmasına ve hemen her şeyin “sermaye makinesinin” hizmetine sunulmasına dayanan bir amnezi ve delilik rejimidir.

2. Konumuz açısından bu genel tespiti somutlarsak, sermaye 3-4 yıllık iş çevrimleri ile düşünmeye yazgılı bir miyoplukla malûldür. Oysa depremlerin yüzyılları aşan zamansallığı ancak toplumun genel yararını hesaba katan bir kamusal anlayışla karşılanabilir. Barınma bir insan hakkı olmaktan çıkıp, finansal piyasalarda spekülasyonu yapılan bir yatırım aracına dönüştükçe, sermayenin aşırı birikim, aşırı üretim ve realizasyon krizlerinin hem geçici çözümü hem de kriz anlarında patladığı alanlar haline gelmiştir. İnşaatların yapım sürecindeki iş güvenliği ve işçi sağlığını hiçe sayan “tasarruf” uygulamaları; bilim ve tekniğin gerektirdiği proje ve inşa süreçleri gibi alanları da birer maliyet kalemi olarak gören bir bakışla birleşerek halkın yuva olarak bildiği evlerini birer tabuta dönüştürmüştür.
3. Kapitalizm doğası gereği felaket üretir. Emperyalizm olgusu ve bu olgunun “olağan” görünümüleri olan savaşlar, işgaller, sermaye ihracı dolayısıyla merkez ülkelere aktarılan doğal ve beşeri kaynaklar, ekolojik yıkımlar, sermayenin küresel ekonomik döngüsü içerisinde yaşanan devrevi krizlerin yol açtığı işsizlik, açlık, yoksulluk gibi fenomenler, sağlık, eğitim, barınma gibi temel insan haklarının ticari bir faaliyetin konusu haline getirilmesi sonucu kahredici boyutlara varan sınıfsal uçurum vb. düşünüldüğünde “sermaye makinesinin” ana ürünlerinden birinin felaket olduğunu söylemek mümkün. **“Felaketler, kapitalizm için fırsattır”** Dahası, kapitalizm için felaketler aynı zamanda sermaye birikiminin devamlılığını ve derinleşmesini mümkün kılan birer fırsattırlar. Bizim ölüm gördüğümüz yerde

onlar kâr görürler; yıkım gördüğümüz yerde fırsat. Yıkılan kentler, tarım alanlarının, doğal zenginliklerin yağmalanması için ve inşaat şirketleri üzerinden yeni birikimlerin oluşturulması için birer lütuftur onlar için. Evsiz kalmış, göç etmiş, her türlü güvenceden yoksun kılınmış milyonlar, karın tokluğuna çalıştırılabilecek muazzam bir işgücü demektir.

4. Toplumun emeğiyle geçinen kesimlerinin örgütlü gücünün zayıf olduğu dönemlerde “ideal” formunu bulan neo-liberal devlet, bir yandan temel insan hakkı olan barınma, sağlık, enerji, ulaşım vb. alanları sermayenin süper-sömürüsüne açarken, diğer yandan kamusal denetim görevini de özel sektöre devrederek çıplak bir baskı aygıtı haline gelmiştir. Meslek odalarının uyarılarına ve hakkınca yapılmadığı bilinmesine rağmen, özel sektör eliyle yürütülmekte inat edilen “yapı denetim” sürecinin bu toplu katliamda doğrudan bir rolü olduğu çok net bir şekilde görülüyor.
5. Kentlerimizi, yaşam alanlarımızı “deprem dirençli” hale getirmek için mimarlık, mühendislik ve şehir plancılığının gelişmişlik düzeyine uygun bilimsel-teknik adımların bile isteye atılmamış olması, tam da emperyalist bağımlılık zinciri içinde bağımlı bir ülke olan

ülkemize giydirilmeye çalışılan deli gömleğini de görünür kılmaktadır. Merkez ülkeler, bizim gibi bağımlı ülkelerin sömürüsü vasıtasıyla elde ettikleri sermaye birikimi sayesinde insanlık toplumunun evrensel birikimine ve genel zekâsına uygun bir hayat sürerken, bizim gibi ülkelerin insanları için bu bir lükstür. Bağımlı ülkelerde siyasal iktidarların; bilim insanlarının, hekimlerin, üniversitelerin, mühendislerin, eczacıların, öğretmenlerin doğası gereği temsil ettiği bu evrensel birikimle savaş halinde olduğu bütün açıklığıyla görünür hale gelmiştir.

Kesintisiz ve Kaliteli Erişim Temel İnsan Hakkı

Bu genel tespitleri kendi meslek alanlarımız için somutlarsak;

- a. Enerji ve telekomünikasyon alanları altyapı alanlarıdır ve bu hizmetlere kesintisiz ve kaliteli erişim günümüz toplumu açısından temel insan hakları arasındadır. 6 Şubat depreminde yakından gördüğümüz üzere büyük bir afet anında bu hizmetlerin sürekliliği hem pek çok canın kurtarılması açısından, hem diğer tüm kaynakların seferber edilmesi ve hatta kullanılabilmesi açısından hem de genel toplum sağlığı açısından vazgeçilmez önemdedir. Diğer yandan hastaneler, havaalanları ve diğer ulaşım sistemleri, kanalizasyon ve arıtma sistemleri, kamuya ait veri depolama alanları gibi stratejik sistemler de elektrik enerjisi ve iletişim ağı olmadan sürekliliklerini sağlayamazlar. Bu nedenle afet dirençli kentler inşası ve afet yönetimi açısından enerji ve telekomünikasyon alanlarının da planlanması yaşamsal önemdedir.
- b. Afet yönetimi afet öncesi başlar. Bir sistemin normal zamanlarda nasıl yapılandırıldığı ve hangi anlayışla yönetildiği afet zamanlarındaki performansı için temel önemdedir. Bu çerçevede vurgulanması gereken ana sorun, diğer pek çok temel altyapı alanında olduğu gibi, bu alanların özelleştirilmiş olmasıdır. Enerji ve telekomünikasyon alanları birer doğal, hatta şehir şebekeleri düşünüldüğünde çoğu durumda fiziki tekeldirler. Bu alanlarda kamu tekelinin parçalanmasıyla, iddia edildiği gibi rekabet ve beraberinde getireceği düşünülen avantajlar elde edilemediği gibi, çoğu durumda özel tekeller yaratılmış; dahası

bu alanlar için mevzuat zoruyla ve sürekli hale getirilen teşviklerle yaratılmak istenen piyasa yapıları, bu temel alanları yamalı bohça bir şekle büründürerek yönetilemez kılmıştır. Bu başıboşluk siyasi iktidarın liyakatsiz ve kamu yararını öncelemeyen kadroları ve yönetim anlayışı ile de birleşince, değil afet anlarında işlevini sürdürebilecek, normal zamanlarda dahi çalışamaz bir yapı oluşmuştur.

Denetimler Kağıt Üzerinde Kaldı

- c. Bütün bunlarla birlikte kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ile yetinilmemiş, kamusal denetim de özelleştirilmiştir. En güncel ve yakıcı örneğini “yapı denetim” sisteminin özelleştirilmesi ile gördüğümüz bu vahim yanlışlık, denetimlerin birer ticari faaliyete dönüşmesine ve kağıt üzerinde kalmasına, herhangi bir afet yönetim planı ile giderilemeyecek ölçekte bir yıkımın yaşanmasına neden olmuştur. Hem kamu hizmetlerinin, hem de kamusal denetimin özelleştirilmiş olması, bu hizmetleri olası afetlerde sürdürülemez kılmanın yanında, kamu kurumlarını fiilen alanın dışına itmiş ve bu nedenle de afet yönetimi tasarruflarının da kağıt üzerinde kalmasına neden olmuştur. Bugün ülkemizde temel sorun afet yönetim planlarının eksikliği ya da ülkemizin kriz yönetiminin temel yönetsel ilkelerini bilmiyor oluşu değil, ortada bu planları uygulayacak bir kamu otoritesinin ve kamu kaynaklarının kalmamış olmasıdır.
- d. Yukarıda ifade edilmeye çalışılan genel anlayış çerçevesinde afet yönetimi bakımından ve risk azaltma amaçlı gereken temel adım, enerji ve telekomünikasyon alanlarında tedrici ve kapsamlı bir kamulaştırma programının uygulanması olacaktır. Bu çerçevede iki başlık hem hızlı adımların atılabileceği, hem de kritik konumu nedeniyle önceliklendirilmelidir: Kamusal denetimin yeniden inşası ve fiziki tekel olan elektrik şehir şebekeleri gibi alanların derhal kamulaştırılması.

“Somut adımlar hızla gündeme alınmalı”

Her afetin dinamiği birbirinden farklı olduğu için alınması gereken önlemler de farklılaşacaktır. Diğer yandan kamu otoritesinin ve kamu kaynaklarının afet yönetimi için seferber edilmesi ve TMMOB dahil tüm uzman örgütlerin dahilyle oluşacak ayakları yere basan bir afet yönetim stratejisi, enerji ve telekomünikasyon alanlarında

aşağıdaki somut adımları hızla gündemine almalıdır:

- i. Enerji santrallerinin deprem ve diğer afetlere dayanıklı olduklarının teyidi ve gerekli güçlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde enerji iletim ve dağıtım hatlarının ve şebekelerinin, özellikle Trafo Merkezlerinin elden geçirilmesi gerekmektedir.
- ii. Her ilde afet esnasında devreye alınabilecek yeterli sayıda mobil jeneratör ve mobil trafo merkezlerinin envantere olması garanti altına alınmalıdır.
- iii. Hastaneler ve kamu binaları başta olmak üzere tüm binalarda elektrik tesisatlarının sismik dayanımlı bir şekilde montajı şart koşulmalıdır.
- iv. Pek çok afet beraberinde yangın riskini de barındırmaktadır. Binaların yangından korunması hakkında yönetmelik kapsamında gerekli revizyonlar yapılarak tesisatlar uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmeli ve bu sistemlerin periyodik denetimleri kamusal bir program çerçevesinde yasal bir mevzuata bağlanmalıdır.
- v. Devlet daireleri, hastaneler, su tedarik ve kanalizasyon sistemleri, havaalanları, haberleşme ve meteoroloji istasyonları vb. yapılar için jeneratör başta olmak üzere ikincil bir enerji tedarik sistemleri zorunlu kılınmalı ve periyodik kontrolleri kamu denetimi kapsamında gerçekleştirilmelidir.
- vi. Kent içi elektrik dağıtım sistemleri, bina dışlarında, toplanma alanlarında, kent

meydanlarında acil durumda devreye alınabilecek ve aydınlatma vs. hizmetlerinin devamlılığını sağlayacak ikincil bir tesisat şartıyla güçlendirilmelidir.

- vii. Hem kentleri besleyen iletim şebekesinde hem de şehir içi dağıtım şebekelerinde bir hatta yaşanabilecek arıza esnasında, diğer hattan kontrollü bir şekilde enerji verilmesini mümkün kılacak ring sisteminin oluşturulması mümkün olan her noktada zorlanmalıdır.
- viii. Özellikle ve kamu hizmetleri açısından önemli merkezlerin veri güvenliğinin sağlanabilmesi için fiziki mimarisi hem de veri mimarisi açısından gerekli önlemler alınmalı ve veri merkezleri yedekli bir şekilde inşa edilmelidir.
- ix. Afet esnasında iletişim yedekliğinin sağlanabilmesi için acil durumlarda kullanılacak ikincil bir iletişim ağı kurulmalıdır. Özelleştirme politikaları nedeniyle kurumsal yapıları bozulmuş olmakla birlikte köklü kamu kurumlarında acil durumda seferber edilebilecek telsiz vb. altyapılar halihazırda mevcuttur.
- x. Afet durumunda uygulanacak alarm seviyeleri tespit edilmeli ve buna uygun bir şekilde oluşturulacak haberleşme hiyerarşileri çerçevesinde haberleşme trafiği yönetilmelidir. Yine buna paralel olarak normal zamanlarda maliyeti nedeniyle aktif olmayabilecek ancak afet esnasında devreye girebilecek ek bant genişliği altyapısı oluşturulmalıdır.

